

Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 39. årgang Nr. 4/2005

Kommunal vandalisme 3
Er Puttjern restaurert 6
Bauten på Spinneren 12

2006 – et jubileumsår for Østmarkas Venner!

Av Steinar Saghaug

SLÅ RING OM ØSTMARKA

Lederen har ordet:

Den 8. november 1966 ble Østmarkas Venner stiftet på Rustadsaga kafé. Oslo by var den gang i en rivende utvikling med sterk boligbygging, og det ble reagert kraftig på at det særlig var Østmarka som ble ofret til fortettet boligbygging, mens Oslo vest ble spart og forbeholdt villabebyggelse. Store planer om utbygging både i Lørenskog og i Rælingen innebar at Østmarka den gang – som nå – var truet fra flere kanter.

Østmarkas Venner ble stiftet for å verne Østmarka mot videre nedbygging. Noe av det først foreningen tok fatt i var kravet om å få en fast byggegrense mot Marka. Videre arbeidet man aktivt for «sikring av Marka», spesielt mot trusler som veibygging, uvetting skogbruk, fyllplasser, skytebaner og ikke minst kraftlinjer.

Foran et jubileumsår er det gledelig å se at arbeidet for å bevare Østmarka, som har pågått kontinuerlig i 40 år, har gitt resultater! Foreningen har vokst til en meget be-

tydningfull organisasjon med 3000 medlemmer, som jeg tror også nyter stor respekt og har oppnådd stor innflytelse i politiske kretser. Dette både gleder og forplikter oss som er valgt til å forvalte det ansvaret de forutseende stifterne nedfelte i foreningens vedtekter i 1966. Det er imponerende at noen av stifterne fortsatt er aktive i foreningen, noe som vitner om en genuin interesse for saken!

Østmarkas Venner har vært gjennom flere tøffe tak i disse 40 årene; mest fokus ble det vel på byggingen av Romeriksporten og det berømte Puttjern. Oppmerksomheten rundt den saken var med på å bringe foreningen dit den er i dag. Foreningens formål er å arbeide for at Markas verdier blir sikret. Da er det sunt at det blir debatt og oppmerksomhet om arbeidet vårt så lenge vi kjemper for naturverdier, fellesskapet og at byens befolkning også i framtida skal ha tilgang til våre umistelige, grønne omgivelser.

Når vi arbeider sterkt *for* en sak, kan det ofte føre til at vi må arbeide sterkt *mot* andre saker. Det har Østmarkas Venner gjort i 40 år, og det blir vi nødt til å gjøre også i fortsettelsen. Saker vi har fått i fanget de siste dager og uker, som «opprustningen» av lysløypa i Lørenskog og flytting av skytebane til Grønmo, viser med all tydelighet at det vil være behov for foreningen også i fremtiden. Og at vi går inn i et spennende jubileumsår!

Nytt fra Østmarka

Medlemsblad for Østmarkas Venner
Postboks 8845, Youngtorget, 0028 Oslo
Ansvarlig redaktør: Steinar Saghaug
Redaksjonskomité: Helga Gunnarsdóttir,
Øyvind Pettersen og Johan Ellingsen
E-post: hgunna@broadpark.no

Forsidebilde: «Opprustning» av lysløype!
Foto: Steinar Saghaug
Grafisk design, repro og trykking: GAN Grafisk AS
Opplag: 3 300
Frist for stoff til neste nr. er 15. januar 2006

Kommunal vandalisme i Østmarka

Av Øyvind Pettersen

I løpet av sommeren og høsten har Lørenskog kommune foretatt en «opp-rustning» av lysløypa mellom Vallerud og Mariholtet. Resultatet av arbeidet er at den gamle lysløypetraséen er blitt forvandlet til en usedvanlig stygg skogsbilvei. Det er gjort omfattende sprengningsarbeider, og steinmasser som ikke er blitt brukt som underlag for veien er blitt dumpet i terrenget ved siden av. Bredden varierer mellom fire og åtte meter, og deler av veien er bygd opptil én meter høyere enn terrenget omkring.

Styret i Østmarkas Venner tok opp saken på sitt møte i september, og det var full enighet om at det som har skjedd er fullstendig uakseptabelt og at saken må forfølges. Etter vel seks ukers venting, gjentatte henvendelser til kommunen og flere oppslag i Romerikes Blad, fikk styret tilsendt kopi av Lørenskog kommunes dokumenter i saken. I midten av november ble det dessuten avholdt et møte der ledelsen i kommunen og to av styrets medlemmer deltok.

På bakgrunn av det som fremgår av dokumentene og det som ble sagt på møtet, samt andre saksdokumenter styret har fått fra Oslo og Omland Friluftsråd, kan det se ut til at saksbehandlingen før arbeidene

startet har vært svært mangelfull. Tiltak av et slikt omfang skal først sendes ut på høring, bl.a. til berørte naturvern- og friluftsforslagere. Det har ikke skjedd i denne saken. Og så vidt vi kan se, er det aldri blitt gitt tillatelse til å oppgradere lysløypa til skogsbilvei.

En intern gruppe i styret jobber videre med saken og skal komme med en tilråding om reaksjonsform, som styret så kan ta stilling til på sitt møte i begynnelsen av desember.

Styret i Østmarkas Venner 2005–2006

Leder: Steinar@Saghaug.no 91 37 22 42

Nestleder: Johan Ellingsen 64 92 80 52

Styremedlemmer:

Ida Elisabeth Hvoslef 22 28 54 63

Helga Gunnarsdóttir 95 99 23 49

Varamedlemmer: Finn Jensen 22 27 01 39

Øyvind Pettersen 22 28 44 78

Jan Olav Nybo 22 27 28 57

Randi Hauger 41 69 47 22

Torbjørn Rud 48 13 33 64

Sekretær: Cathrin Welle 906 26 590 E-post: cathrin.welle@chello.no

Medlemsarkiv og regnskap: Kristin Ohnstad 93 40 66 71 E-post: kristohn@frisurf.no

Stinn brakke av store og små. Foto: Steinar Saghaug

Stappfullt høstmøte om Gaupa i Østmarka

Av Ida E. Hvoslef

Gaupa var temaet på vårt årlige høstmøte som i år ble holdt den 17. november. Bakgrunnen for dette temaet var at 13 år gamle Hanne Selboe Karagülle fikk et overraskende møte med østmarksgaupa «Håkon» under en joggetur mellom Nøkle vann og Mariholtet i august i år. Hun var tilstede på møtet og kunne bekrefte hendelsen i et «intervju» med foreningens leder Steinar Saghaug, som også åpnet møtet.

Styret hadde fått tak i forsker John Odden fra Norsk institutt for naturforskning, som velvillig stilte opp for å fortelle om Gaupa – «Nordens tiger» – i Østmarka. De vel 200 personene som kom fylte hele salen, og alle lyttet ivrig til et levende og spennende foredrag.

Forskerne som har ansvaret for gaupeprojektet har drevet et utrettelig arbeid med merking, påsetting av sendere og registrering, først i Østerdalen fra 1993 og deretter i Akershus fra 2000. Odden kunne også fortelle at Norge har noen av de strengeste reglene for dette arbeidet. Det som satte prosjektet i gang var at sauene er mye utsatt for gaupe og det er behov for mer kunnskap om gaupa generelt.

I Skandinavia er det registrert ca. 260 individer over 10-12 år, hvorav 24 bare i Østfold.

Det viser seg pussig nok at det faktisk er mer gaupe i Oslo-området enn hva det er i Østerdalen. Odden kunne fortelle at mye av årsaken var den høye bestanden av rådyr i Akershus i forhold til Østerdalen. Rådyr er hovedretten til gaupa, ved siden av sau og hare. Rådyret er utsatt, men gaupa tar de som er fire måneder eller eldre. Reven tar de yngre rådyrkalvene.

I øyeblikket er det den nevnte gaupa «Håkon» som har sitt revir i hele Øst- og Sørmarka, fra Losby i nord til Ski og Spydeberg i sør. Han er blitt registrert over hele området, også helt opp til bebyggelsen. Området dekker ca. 600 km². Tilsvarende areal er registrert for hanner også på østsiden av Øyeren og i Nordmarka.

Det er også en hunngaupa, kalt «Wilma», som nå holder til i Østmarka. Hennes revir er på ca. 300 km², og hun holder seg mest i de østre deler av Østmarka hvor det er mindre ferdsl. I Østerdalen er revirene dobbelt så store for begge kjønn, og man antar det er fordi rådyrbestanden der er ca. halv-

parten av hva den er i Akershus. Revirene er som oftest helt adskilt. Det er bare små soner der de overlapper hverandre.

Heldigvis er det ikke registrert noen angrep av gaupe på menneske i Norge i de siste 100 år, bare to enkelttilfelle der mennesker har vært nærgående og blitt bitt.

Det finnes nesten ikke rapporteringer om møter mellom gaupe og mennesker i våre områder, i motsetning til Østerdalen. Odden mente det kunne komme av at vi her har kortere perioder med snø og at gaupa derfor er vanskeligere å oppdage. Den kan ofte ligge helt stille i nærheten og la folk passere uten at den blir sett.

Gaupa beveger seg ofte målrettet i terrenget over lange strekninger. Når et rådyr er felt kan den oppholde seg ved dyret i to-tre dager til dyret er oppspist, for så å vandre videre noen kilometer. I Akershus tar gaupa ca. ett rådyr i uken.

Norge har den største av de fire gaupe-typene i verden, og alle har som kjennetegn øredusker, kort hale, lange bakbein og store poter. Poteavtrykket har to framtær som står asymmetrisk og hvor den ene er lenger enn den andre. Om sommeren er pelsen noe mer gulfarget enn om vinteren.

Hunnene føder fra én til tre unger i året og gjemmer dem i urer og lignende uten å lage noen form for hi. Her blir ungene i syv til åtte uker. Når ungene er blitt store nok, forlater moren dem og de må greie seg selv. Utferdstrangen er stor.

Dødeligheten er stor inntil de er to år. Bare 50 % overlever i alderen mellom 0 og ett år, litt flere mellom ett og to år, og 70–80 % overlever på de neste årstrinnene.

De kan leve til de er ca. 15 år gamle. De fleste felles før den tid, enten i lovlig kvotejakt eller – beklageligvis – av krypskyttere.

Forskerne har brukt en del fastboende for å peile inn de radiomerkede dyrene, og Hanne fikk under møtet tilsagn på at hun skulle få lov til å være med på å peile inn østmarksgaupa «Håkon» ved en senere anledning – til stor jubel fra forsamlingen.

Det ble tid til en del spørsmål etter foredraget, noe som tydet på et stort engasjement. Østmarkas Venner ser dette som en bekreftelse på at interessen og forståelsen for ville dyr er økende. Den som måtte være interessert i å få mer informasjon om forskningsprosjektet, kan gå inn på dets hjemmesider: www.rosa.nol/gaupe

Det er å håpe at vi mennesker fortsatt kan leve med respekt for dette vakre katte-dyret vi har her i nord.

Kveldens hovedpersoner Hanne og John fikk blomster og bøker for innsatsen.

Foto: Steinar Saghaug

Er Nordre Puttjern restaurert?

Av Helga Gunnarsdóttir

Jernbaneverket hevder at Nordre Puttjern er restaurert, mens Østmarkas Venner hevder at inntil bl.a. oksygenforholdene er normalisert, er ikke målet nådd.

Jernbaneverket (JBV) har oversendt en rapport om naturfaglige undersøkelser i Østmarka til NVE. Under henvisning til faglige rapporter, trekker Jernbaneverket den konklusjon at forholdene i området er stabilisert og nærmer seg normaltstanden. På bakgrunn av disse konklusjonene ber de om NVEs aksept for at undersøkelsene av innsjøer, skog og øvrig vegetasjon i de berørte områdene avsluttes. Samtidig ber de om aksept for at de hydrologiske undersøkelsene reduseres i omfang. NVE har sendt saken ut på høring og ber om merknader til de naturvitenskapelige undersøkelsene og forslagene til videre overvåkning. ØV har sendt en høringsuttalelse som interesserte kan lese på våre hjemmesider: <http://www.ostmarkasvenner.no/statusrapprp.pdf>

La det ikke herske noen tvil om at Østmarkas Venner mener at forholdene har bedret seg kraftig og at infiltrasjonsanlegget, som holder vannstanden i Nordre Puttjern oppe, stort sett virker slik det skal. Vi mener dog at det må arbeides mer med å målrette vanninfiltrasjonen slik at ikke Kjerringmyr oversvømmes og at en unngår at tjernet er uten avrenning i flere uker (og til og med måneder) om sommeren.

Infiltrasjonen gjør i hvert fall at tjernet ser bra ut på overflaten. Men hva med livet i Nordre Puttjern? Jo, ørreten, som ble satt ut av OFA for to år siden, vaker. Og bunndyra som ørreten delvis lever av, trives ned til 70 cm og kanskje litt til. I følge for-

skerne er det til og med dyreplankton i overflatevannet ned til to meter. Så da er kanskje alt vel og bra?

På tross av at flere av rapportene holder en høy faglig kvalitet, synes noen av konklusjonene i de vannfaglige rapportene dessverre å være preget av underkommunisering av ubehagelige fakta, - dette er særlig framtrepende når det gjelder oksygeninnholdet.

Noe av det første vi lærte i biologitimen på skolen var at det finnes et stoff som heter oksygen, eller surstoff, og at det er grunnlaget for livet på jorden. Etter hvert skjønnte vi at kloden vår var ganske unik og at det som skiller den fra mange andre planeter er nettopp tilstedeværelse av oksygen. Oksygenet er så livsviktig at kun få minutter uten fører til den sikre død for dyr og mennesker.

De samme forhold gjelder i vann, og i forbindelse med klassifisering av miljøtilstanden i ferskvann har SFT laget en veileder som bl.a. forteller oss om vannet eller elva er egnet for fritidsfiske. Jeg tillater meg å sitere: «De viktigste parametrene er oksygen og pH.» Disse parametrene er ifølge SFT ikke bare viktige for fisken, men like mye for fiskens næringsdyr.

Hvordan står det så til med oksygenet i Nordre Puttjern i følge JBV og deres konsulenter NIVA og LFI? Jo, i JBV's og NIVAS oppsummeringsfigur, som bygger på SFT's nevnte klassifikasjonssystem, er den viktig-

ste parameteren – oksygen – utelatt! Men når en begynner å finlese teksten, både selve hovedrapporten og delrapportene, så kommer det jo fram at store deler av året er Nordre Puttjern uten oksygen fra to meters dyp og ned til bunnen på drøyt åtte meter. Det har riktignok skjedd forbedringer, og i perioder av fjoråret var det oksygen ned til tre-fire meter, endog fem meter i oktober. Det er ingen grunn til å tro at Nordre Puttjern har hatt annerledes forhold enn Søndre Puttjern før lekkasjene, og i Søndre Puttjern er det oksygen ned til i hvert fall seks meter hele året.

På tross av dette konkluderer JBV med at «Utsetting av fisk i Nordre Puttjern har vist at ørret kan overleve her under normale klimatiske forhold». Dette utsagnet ble kraftig modifisert av LFIS forsker på et seminar i sommer hvor ØV deltok. På spørsmål fra ØV uttalte han at «Når et tjern har en så smal sone som to meter med levelige forhold, blir produksjonen av fisk redusert».

Hvorfor er vi så opptatt av oksygenet og fisken? Det er to viktige grunner. Den ene er at Puttjernene og Lutvann er de eneste friluftsområder og nærfiskevann for store befolkningsgrupper i Groruddalen. For det andre er fisken et mål på om økosystemet i vannet fungerer. I 1999 ble NSB Gardermobanen, en uavhengig forskergruppe og friluftsansjenasjonene faktisk enige om at et av de overordnede målene for restaurering av Nordre Puttjern var «å reetablere Nordre Puttjerns funksjon som fiske- og friluftsområde».

Det er mulig at JBVs to ingeniører sov i biologitimen på barneskolen. De later i hvert fall som om de ikke forstår oksygenets viktighet. Men at seriøse forskningsinsti-

tutt får seg til å hoppe bukk over oksygenet i sine hovedkonklusjoner, er faktisk et hakk verre. Det synes i beste fall å være tegn på sløvheter og manglende kvalitetssikring.

Etter vår mening er målet på ingen måte nådd før oksygenforholdene ned til ca. seks meters dyp er på tilnærmet samme nivå som i Søndre Puttjern. Først da kan bunn-dyr, dyreplankton og fisk sies å ha forhold som gjør at de kan overleve i tilnærmet hele vannmassen. Målet for Nordre Puttjern må være at vannet oppnår god økologisk status med små avvik fra naturtilstanden (Søndre Puttjern). Det vil si kravet til vannkvalitet i EUs «Rammedirektiv for vann» som er implementert av norske myndigheter.

Vår konklusjon angående vannkvalitet og økologiske forhold er:

- 1 Nordre Puttjern er IKKE restaurert før målinger viser at kjemisk og biologisk forhold i hele vannsøylen er tilnærmet de samme som i Søndre Puttjern.
- 2 Overvåkingen av Nordre Puttjern må fortsette til oksygenforholdene er stabile over minimum to år og det ikke er fare for «tilbakeslag». Overvåking av flere av de mindre viktige kjemiske parametrene kan dog med fordel reduseres eller kuttes ut.
- 3 Årsaken til oksygenvikten må fastslås. Hvis ikke forholdene bedres innen utgangen av 2006, bør NVE vurdere å pålegge JBV forsøk med tilførsel av oksygen i bunnvannet i Nordre Puttjern eller andre anbefalte tiltak.
- 4 Det bør gjennomføres forsøk som fastslår om det er sammenheng mellom infiltrasjonsanlegget og den dårlige vannkvaliteten i bunnvannet i Nordre Puttjern.
- 5 For å sikre helheten vil vi anbefale at en rapporterer samlet om kjemi og økologi.

NVEs svar forventes i løpet av noen uker.

Politisk **selvskudd** i Mark**A**saken

Av Helga Gunnarsdóttir

Østmarkas Venner er rystet over flertallsinnstillingen fra Arbeiderpartiet og SV i samferdsels- og miljøkomiteen i Oslo bystyre. Innstillingen går de to partiene inn for å anlegge en ny skytebane på Grønmo

Østmarkas Venner stiller seg helt uforstående til denne innstillingen. Dette på bakgrunn av at begge partiene har programfestet å fastholde nåværende markagrense og lage en egen lov for Oslomarka. Vi må med en viss undring spørre hvilke anlegg innenfor markagrensa disse partiene da vil gå i mot, når de kan akseptere en ny skytebane i Østmarka. Det er uomtvistelig at Grønmo ligger innenfor markagrensa. Det er gjentatte ganger gitt forsikringer til turfolket og lokalbefolkningen om at Grønmo-området skal tilbakeføres som friluft- og rekreasjonsområde når fyllplassen nedlegges.

Vi har også merket oss synspunktene til Høyre og Frp i samferdsels- og miljøkomiteen, som slik vi leser dem ikke ber byrådet anlegge skytebane i Østmarka nå.

Østmarkas Venner har uttrykt stor tilfredshet med at det i Soria Moria-erklæringen fra den nye rød/grønne regjeringen bl.a. står at den vil innføre et særskilt lovfestet vern av Oslomarka og andre bymarker. Vi har også med glede merket oss Oslo Arbeiderparti og Oslo SVs kommunevalgprogrammer, hvor markagrensa skal ligge fast. Videre mener vi å ha registrert at de samme partiene

har uttrykt at Grønmo-området skal tilbakeføres som friluft- og rekreasjonsområde når fyllplassen legges ned.

Østmarkas Venner mener at Arbeiderpartiet og SVs forslag vil være i strid med de planbestemmelsene som gjelder for Oslomarka. Vi oppfordrer derfor Arbeiderpartiet og SV til å omgjøre sine forslag fram til bystyrets behandling 7. desember 2005. Det må finnes et alternativet som ikke kommer i konflikt verken med boligområder eller viktige friluftsområder/Marka. Vi mener løsningen er at Nordstrand skytterklubb tilbys leie på andre skytebaner i Oslo eller nabokommunene. Det må planlegges i et 50-årsperspektiv. Vi håper Oslo kommune legger bort alle forslag om å bygge skytebane i Østmarka eller dens umiddelbare nærhet.

Vi overlater selvfølgelig til Ap og SV å vurdere de politiske konsekvensene av dette for oss helt uforståelige forslag. I våre miljøer karakteriseres det som nærmest «politisk selvskudd» i Markasaken hvis forslaget opprettholdes av partiene ved behandlingen i bystyret 7. desember.

Da avisa gikk i trykken hadde vi fått møte med partiene for å legge fram vårt syn.

En rar vinter og en drept elgkalv

Av Rolf Holth

Vinteren kom tidlig, allerede 28. november 2004 var det fristende å gå på ski på skogsveien opp til Mosjøen. Men isen så ikke særlig sikker ut, så det ble med det, og en tur ned til Børtervann på fast, fint snødekke. Vinterens første skitur er alltid en god opplevelse, uansett lengde, og håpet om en fin, lang skivinter er levende. Men så kom mildværet for fullt, og først natt til 2. juledag kom det så mye snø at det var silkeføre på skogsveien inn til Raudsjø og videre. Det skjer ikke så ofte, carpe diem! Men mildværet tok sats igjen etter et par dager med vinter. Først i begynnelsen av februar hadde det lagt seg noen cm snø på skøyteisen. Og en skitur på Børtervann kunne gi illusjonen av å gå i sol på vidda.

Lørdag 26. februar, i avslutningen av vinterferieuka, var Grethe, med sin schæferhund Odin, som et par dager senere ville bli ett år, og jeg med min Basco, som er fem år og midtveis i livet, på vei nordover

Mosjøen mot Tonevann i sol og med et rimelig antall kundegrader.

Hundene gikk med pulk i tospann og meg i enden av sikringstauet. Vi gikk langs østsiden der snøen var blåst på i et litt tykkere lag, passertebukta inn mot Luttnjern, der

vi hadde vært dagen før, og mens Grethe fulgte strandlinja under Tonekollen, skjente hundene på skrå over isen mot bekken fra Tonevann. Da vi igjen var samlet, fortalte Grethe at hun hadde sett et dødt dyr, frosset fast til isen. Det hadde brun pels og litt snø rundt, og hun var ikke sikker på hva det var. Vi ble enige om å se nærmere på det på tilbaketuren. Som ventet var det flott på Tonevann, vannet var helt dekket med snø, badet i sol, og både vi og hundene gjorde oss godt av matpakker, kaffe og Gullbrød - ja, de siste var bare til oss.

På hjemveien mente vi å kunne se hvilket drama som hadde utspilt seg noen dager, kanskje en uke eller to, i forveien. Det var en elgkalv som hadde gjort sitt siste sprang i full fart ned fra skogen, landet tre meter fra land - etter alt å dømme med en gaupe på ryggen. Elgkalven hadde vrent hodet bakover og hadde et dypt hugg over nakken av kraftige kjever, og slik lå det frosset fast til isen. Og den var nok ikke blitt kald før festmåltidet var i gang. Siden hadde vel rev og ravn forsynt seg.

Vi tenkte vel mest på elgkua som hadde vært maktesløst vitne til dette dramaet. Og som kanskje hadde enda en kalv å ta vare på. Det er litt av en oppgave for en mor i en utrygg og nådeløs verden.

Ødegården/Øgården?

Av Dag Hongve

Ødegården Foto: H. Sørensen. Hentet fra «Osломarka», Halvorsen og Larsen forlag, 1952

Ødegården ved Gullsmedveien sørøst for Nøklevann er den plassen i Oslo kommunes del av Østmarka som har hatt bosetning lengst opp mot vår tid, helt fram til 1974, det vil si i en lang tid etter at de mange brukene som lå omkring Nøklevann og Elvåga var fraflyttet og revet. For å sikre vannforsyningen til en økende befolkning, kjøpte Aker kommune store deler av Østmarka omkring forrige århundreskifte. Allerede i 1911 eide Aker kommune et belte på ca. 24 000 mål omkring Lutvann, Nøklevann og Elvåga, hvorav ca. 20 000 mål var skog, 2 000 mål innmark og 2 000 mål vann. For å sikre vannkvaliteten ble de fleste bruk i Marka fraflyttet og revet i en periode opp til 1950-tallet.

Det er neppe noen uenighet om hva som er opprinnelsen til Ødegårdens navn. Navnet Ødegården, eller Rustad-Ødegården som den tidligere har blitt kalt, viser at ste-

det har en forhistorie som *ødegård* (under Rustad). Ødegård (av norrønt *eyðigarð*) betegner en gård som ikke lenger er i drift som selvstendig bruksenhet. Betegnelsen ødegård er kjent langt tilbake i historien, særlig i forbindelse med Svartedauen i årene 1349–50, som avfolket store områder og la mange gårder tomme (Damms store lek-sikon, Oslo 1990).

«En Ødegård kunne være en jordbruksenhet som var forlatt, men hvor jorda i en viss utstrekning ble holdt i hevd av folk som bodde på andre bruk. Mange steder var dette et overgangsstadium til fullstendig ødelegging, som innebar at bruket også i økonomisk forstand ble oppgitt. Likevel forekom det ikke rent sjelden at deler av slike ødegårder fortsatt kunne tjene som beitemark eller slåtteland» (Steinar Imsen: Europa 1300–1550).

Da min familie flyttet til Oppsal i 1955, ble vi fort ivrige brukere av Østmarka.

Navnene i Marka lærte vi av folk vi møtte og ved å lese på skiltene. Den gang var det tre bebodde plasser i Oslo kommunes del av Østmarka: Ødegården, Sarabråten og Mariholtet.

Vi lærte at det lille, idylliske bruket sør for Nøklevann heter Ødegården. Jeg tror nå at vi neppe hørte noen som snakket om Øgården. På åsen i retning Langvann ligger ei fin, åpen myr, Ødegårdsmosen/måsan, hvor det lå rester etter stabler med torv som var lagt til tork under bølgeblikkta. På Ødegårdsmåsan opplevde jeg orrfugleik for første gang. Orreleiken på Ødegårdsmåsan ble den gang ofte avbrutt utpå morgensiden når en krypskytter løsnet sitt første skudd.

I dag kan det i noen sammenhenger virke som om stedene er omdøpt til Øgården og Øgårdsmosen. Jeg har derfor undersøkt i det jeg har av tilgjengelige kilder, hva stedet har blitt kalt tidligere. På Skikart over

Østmarka, utgitt av Norges Geografiske oppmåling i 1940, og på nyere kart fra Statens kartverk, skrives det konsekvent Øgaarden/Øgården. På Oppsal Idrettsforenings Turkart over Østmarka (fra ca. 1960 og senere) brukes samme skrivemåte. På kartbladet «Rektangel 15C, Fet oppmålt 1871–77, Ny utgave 1912» står det imidlertid Ødegd.

Navneformen Ødegaarden finnes også på et av de historiske militærkartene oppmålt 1797–1800, som nylig er lagt ut på Enebakk historielags hjemmesider på Internett:

<http://home.online.no/~toneem/enebakkhistorielag/>

Blant forfatterne som har skrevet om Østmarka, er begge former brukt. Ole T. Messelt (1952) brukte konsekvent Ødegården. Sigurd Senje (1974) vaklet mellom de to formene. I hans stedsregister finnes imidlertid bare Ødegård. Even Saugstad (2 000) bruker Øgården.

Kilder:

Messelt, Ole T. (1952): *Østmarka i «Osломarka», bind 1, Halvorsen og Larsen forlag, Oslo.*

Larsen, Hjalmar T. (1952): *Byens vekst, vannforsyning og friluftslivet, i «Osломarka», bind 3, Halvorsen og Larsen forlag, Oslo.*

Senje, Sigurd (1974): *Østmarka, Gyldendal, Oslo.*

Saugstad, Even (2000): *Østmarka fra A til Å, Frie fuglers forlag, Oslo.*

Varsel om årsmøte i Østmarkas Venner

I henhold til foreningens vedtekter skal det avholdes årsmøte hvert år innen utgangen av mars måned.

Styret i Østmarkas Venner varsler herved medlemmene om at årsmøtet avholdes

tirsdag 28. mars 2006 kl. 19.00 på Skullerudstua.

Forslag som ønskes behandlet på årsmøtet må være sendt styret innen 15. januar 2006.

Bautaen på Spinneren og ekteparet Cudrio

Av Lise Henriksen, tekst og foto

Spinneren er et ganske uberørt skogområde mellom Langvann og Sandbakken. På en kolle nord på Spinneren, 271 moh., står en bautalignende stein som skal være svært gammel, og som folk i manns minne og enda mye lenger har undret seg over. Hvor gammel er bautaen og hvorfor ble den reist så langt til skogs? Hvem var de som reiste den? For noen liten jobb har det neppe vært, spesielt dersom steinhella ble fraktet fra et annet sted. Like sør for bautaen står en varde, som man vel heller ikke kjenner alderen på, og på kollen sør på Spinneren, øst for Askevann, står det også en stor stein, en slags «mini-bauta», som ser ut til å ha vært en gammel grensestein. Disse ligger på en rett linje langs åsryggen, som man gjerne kaller Nordre og Søndre Spinneren.

Det eneste man vel vet om bautaens alder er at den stod på samme sted også lenge før den store skogbrannen i juli 1889. Det har en eldre kvinne som bodde i Østmarka på denne tid, Maren Fjelstad, fortalt. Folk hadde nemlig spekulert på om bautaen var blitt reist til minne om brannen. Storbrannen startet med et kaffebål inne ved Langvann og spredte seg raskt til blant annet Dølerudåsen, Liåsen og Godheim, og sved av alle husene der så nær som den gamle Se-Op hvilestue. Sotåsen og Langvannsbrenninga har fått sine navn etter denne omfattende skogbrannen. Hvilestua brant ned, den også, men det var hundre år senere.

Min teori er at bautaen på Spinneren ble reist i Peder og Karen Cudrios tid, antakelig rundt midten av 1700-tallet. Den mest sannsynlige forklaringen er vel at både bautaen og steinen lengst sør på Spinneren er grensemarkeringer. Da har i så fall Spinnerens nord-sørgående åsrygg dannet østgrensen for det daværende «Skogstykket Hellekindset med Hanaaen», gnr. 174, bnr. 3, som ble solgt til Peder Cudrio i 1742. Skjønt i årene som fulgte skulle de erverve seg atskillig skog i områdene lenger sør og øst for Spinneren. I de neste tredve årene kjøpte Peder og Karen Cudrio følgende eieendommer i Østmarka: Skullerud, Rustad og Jørgensrud (Sarabråten) i Aker, Losby, Vestmork og Østby i Lørenskog, Rausjøskogene i Enebakk og Krokhol i Ski. Tilsammen skal dette ha utgjort rundt 140.000 mål, altså størstedelen av Østmarka.

Men om det var ekteparet Cudrio som lot reise bautaen på Spinneren, så sitter man fortsatt igjen med ubesvarte spørsmål. En så diger stein var høyst uvanlig som grensemarkering, med mindre den ble funnet like i nærheten. Dersom denne lange, smale steinen har stått på samme sted fra 1740-tallet og til den falt ned i slutten av 1920-årene, så må fundamentet ha vært solid. Steinen ser ut til å være naturlig, og ikke tilhøgd. Høyst sannsynlig må de som satte den opp ha brukt muring. Cudrios hadde i hvert fall penger nok til å bekoste en slik oppsetting.

En annen mulighet er at Karen Cudrio lot reise steinen som et monument over mannen Peder etter hans død i 1765. De hadde hatt tømmeret i Østmarkas skoger som hovedbeskjeftigelse og inntektskilde helt fra Peder startet godsdannelsen ved kjøpet av ødegården Skraperud i 1737, året før de giftet seg. Enkemadamen avsluttet det hele med kjøpet av niende og siste eiendom, Krokholstogen i Ski, i 1773. Men hvorfor i all verden skulle hun reise en minnestøtte uten inskripsjon på et så uvesomt sted, hvor hun ikke en gang kunne komme fram ridende på sin hvite araberhest? Kanskje fordi den lille, men markerte «bauta-kollen» på Spinneren lå omtrent midtveis mellom de to gårdene hun eide, Krokhol og Skullerud, med Hanoa imellom. Selv holder jeg så avgjort en knapp på grenseteorien.

I dråget mellom Trollvann og Langvann stod det til slutten av 1800-tallet ei svær kronglebjerk som visstnok i et par hun-

dre år hadde markert grensen mellom de tre gårdene Skullerud, Hanoa og Store Li. Bjerka ble kalt «Cudrona», et navn som ble brukt av eldre Østmarka-travere. Det ble sagt at bjerka hadde fått sitt navn fordi den var vrien og vrang som Cudrona! Cudrona var klengenavnet på madame Karen Cudrio. Hun levde i 30 år som enke, fra 1765 til 1796, og bestyrte med myndig hånd sine store skogeiendommer i Østmarka. Det var på gården Skullerud i Aker hun holdt til store deler av året. Familien Cudrio tilhørte den såkalte Plankeadelen, som hadde slått seg opp på trelasthandel – og var en av byens rikeste familier på denne tid.

Det går flere gamle tråkk både på langs og tvers av den langstrakte, furukledte åsryggen Spinneren, som egentlig består av flere koller, og som har til dels styggbatte skrenter og stup, spesielt langs østsiden og i sørvest, mot Maigrasdalen og Askevann. Aller lengst sør ligger stupbratte Spinnerhue, ut mot parkeringen ved Sandbakken. Et tydelig tråkk kan følges hele veien fra Langvann, forbi bautaen og sørover til skiløypa som går på tvers omtrent på midten av Spinneren. Vinterstid kan man tråkke sine egne spor i denne artige naturløypa, mellom Klokkerudmyr og Svartkulp/Trollvann. Spinneren er i det hele tatt et herlig og spennende stykke Østmark-natur, med liten ferdsel og høy opplevelsesfaktor. Det er til og med mulig å rote seg bort her. Partiet ved bekken og dråget nord for bautaen er temmelig kronglete å ferdes i, med mye vindfall, men her er til gjengjeld stemningen trolsk.

Karen Cudrio har satt mange spor etter seg i Østmarka. Rundt 1760 la hun om en del av Plankeveien (Vinterveien) mellom

Enebakk og Oslo i en ny trasé fra Elvåga over Langvann til Ødegården og Nøklevann, og sparte derved rundt en mils vei om Ellingsrud og Strømsveien. Hun skal også ha anlagt den gamle sommerveien over Hestelidalshøgden til Skjelbreia, som nærmest hadde kjerreveistandard, og som ennå er godt bevart. Nå er den blåmerket løype. En kolle sørøst for Skytten, omtrent midtveis mellom Skullerud og Losby, blir fremdeles kalt Cudrioberget. Hit kom Cudrona ridende og møtte fullmektigen fra Losby Bruk for å overlevere lønningsposen.

Selv om Spinneren med den merkverdige bautasteinen ikke ser ut til å ha vært noe ukjent fenomen tidligere blant lokal-kjente skaufolk fra Siggerud-, Klemetsrud- og Nordstrandskanten, så ble steinen «gjenoppdaget» i 1927 av Alfred Janson, som var lommekjent i Oslomarka. Janson var en eminent Marka-fotograf og ivrig turleder og løypemerker for Friluftsklubben, forløperen for Oslo og Omegn Turistforening.

Like etter denne gjenoppdagelsen var bautaen veltet over ende, og deretter dyttet utfor den bratte skråningen slik at den brakk i to. Morgenbladet skrev rundt 1930 en artikkel om bautaen og dens endeligt,

noe som foranlediget dens gjenoppstandelse. Det var speidere fra Vålerenga og Nordstrand som i 1931 greide å få bragt de to delene opp på sin gamle plass og støpt dem sammen til en hel bauta igjen. Sokkelen ble også forbedret. Mange turgåere er det som har lett etter bautaen i den uveisomme Spinner-åsen, uten å finne den. Men nå er den avmerket på siste utgave av Turkart over Østmarka i målestokk 25.000.

Om vi har kommet noen skritt nærmere en løsning på bautamysteriet, får leserne selv bedømme. Betydningen av navnet Spinneren, som uttales Spinnern, er også et interessant spørsmål. Jeg tror at navnet kan ha oppstått en eller annen gang på 1800-tallet, etter et kraftig angrep av insektet furuspinner. Furuspinnere kan i visse år formere seg sterkt og gjøre stor skade på furuskogen. Larvene spiser furunålene og kan snau skogen over store strekninger.

Angrepet av furuspinnere må i så fall ha skjedd før storbrannen i 1889, og har altså ikke noe med følgene av brannen å gjøre, for på et kart over området fra 1874–75 står «Spinderen» avmerket. Åspartiet er dog ikke navngitt på kartet fra år 1800 (Bremer og Juell).

Vi ønsker alle venner av

Østmarka

God jul og godt nytt år!

Julepresang?

Søndre Aker Historielag har gitt ut ny årbok: **«Sør i Aker 2005»**

«Gammel bosetning ved Nøklevann og Elvåga i Østmarka»

Av Lise Henriksen. Artikkelen er på ca 80 sider og hun tar for seg gårdsdrift, husmannsplasser og seterdrift i Marka fra gammelt av og opp til vår tid.

«Tilbakeblikk på barneår i Klemetsrud»

Av Hans Edvin Haug, der vi får et tidsbilde fra hans barneår i Klemetsrudbygda i tiden fra 1935–1947.

«Speiding – fra Baden Powell til speidergruppene på Nordstrand»

Av Tove og Jens Ingulstad. De tar for seg utviklingen av speiderbevegelsen fra starten her i 1915, gjennom etableringen av Østmarka krets i 1978 og opp til våre dager.

«Da jazzen kom til Nordstrand»

Av Stein Kagge, som gir oss muntre glimt fra 1950-årenes jazzliv på Nordstrand.

Boka er på 186 sider med nærmere 70 illustrasjoner og er til salgs for kr 200,-

Boka kan kjøpes av styremedlem Dag Andreassen. Telefon: 22 28 31 60/22 91 55 00.

Bøkene er også utlagt for salg i Frivillighetsentralen på Lambertseter, der det også finnes en brosjyre om Søndre Aker Historielags boktilbud.